यात् प्र. क्रीडयोनिरित्यपि स्यात् । अक्रन्यते प्रादेरर्थ-कत्वात्र तदन्वय इयत एव द्योतकता तेषां स्यादिति । साधकान्तरमभिप्रेत्याह । विशेषणेति । शोभनः सकुञ्च बोद्रष्टव्य इति वच्छोभनश्च द्रष्टव्य इत्यस्यान्वयापत्तेस्तुल्यस-माधेयत्वादिति भावः। अपि च निपातानां वाचकत्वे प्राति-पदिकार्थबोधिना घटादिकं भेदेनान्वयासम्भवः । अन्यथा राजा पुरुष इत्यस्य राजसम्बन्धी पुरुष इत्यन्वयापत्तेरित्य-भिप्रेत्याह खादीति । धवखदिरयोः सकुञ्च इति वक्तव्यश्च खदिरस्य चेत्येव स्यादिति भावः । ननु प्रातिपदिकार्थ बोरभेदान्वयबोधे विभक्तिजन्योपस्थितिर्हेतुरिति कार्य्य-कारणभावो निपातातिरिक्तविषय एवेति नोक्तदोष इत्याश-ङ्क्याह।"पदार्थः सहयान्वेति विभागेन तदा अन। नि-पातेतरसङ्कीर्णे प्रमाणं किं विभागेन" । (सहया) सहयेन समानाधिकरणेनेति यावत् । (अन्वेति)अभेदेनेति शेषः । (विभागेन) असहयेन असमानाधिकरणेनेति यावत् । अयमर्थः समानाधिकरणप्रातिपदिकार्थबोरभेदान्वयव्युत्पत्ति निपातातिरिक्तविषयेति कल्पने मानाभावो गौरवञ्च । अ-स्माकं निपातानां द्योतकत्वादन्वय एव नास्तीति नायं दोषः अतएव घटोनास्तीत्यादौ घटपदं तत्प्रतियोगिनि लाक्षणिकमिति नैयायिकाः। अपि च निपातानां वाचकत्वे काव्यादावन्वयोन स्यादिति बाधकान्तरमाह । "मरैरस्त-रिरोदोच्यात् उडरिष्यत् रक्षानिव । इत्यादावन्वयोन स्यात्तु पाश्च त्रयं ततः" । अतोऽसहयैः मरैः रक्षसह-यानुदीच्यानुडरिष्यन्नित्यर्थः । अयञ्चोच्चादिशब्दानां त-त्सहयपरत्वे इवशब्दस्य द्योतकत्वे च वक्ष्यते । अन्यथा प्राञ्चानां प्रकृतार्थान्वितस्वार्थबोधकत्वव्युत्पत्तिविरोधः । तथाहि । उर्वरिति करणे तृतीया । न चोक्तोऽत्र-करणम् इवार्थसहयस्य करणत्वेऽपि तस्य करणत्वं नानेन बोधयितुं शक्यम् अप्रकृतार्थत्वात् । इवशब्दस्य चास-त्यार्थकतया तदुत्तरतृतीयाया अवकाशात् । सम्भवे वा त्रयप्रसङ्गात् । उक्तपदोत्तरतृतीयानन्वयप्रसङ्गाच्चेत्याह । सुपां चेति । सुपां त्रयस्त्वेत्यर्थः । चकाराद्युक्तपदोत्तर-तृतीयानन्वयः सकुञ्चोवते इत्यादाविव्यादिपदात् "वाग-र्थाविव सम्पृक्तौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ" इत्यत्र वागर्थयो-र्वन्दिकर्मत्वाभावात्तदुत्तरद्वितीयाया अनन्वयः इवार्थस्य कर्मत्वान्वयबोधासम्भवश्च संगृह्यते । यदि च विशेषण-विभक्तिरभेदार्था साधुत्वमात्रार्था वा तदापि इवशब्दस्य वाचकत्वेऽनन्वय एव उक्तसहयपराणां समानाधिकरणपदो-पस्थाप्यतया भेदेनान्वयायोगात् । बाधादभेदेनापि न सः । नह्युक्ताभिन्नसहयाभिन्नः मर इत्यर्थ एष्टव्यः" ।

उत्पातरूप उपसर्गश्च त्रिविधः "अतिलोभादसत्याद्वा नास्तिक्याद्वाऽप्यधर्मतः । नरापचाराच्चियतस्तुपसर्गः प्रवर्त्तते । अतोऽपचाराच्चियतमपवर्ज्जन्ति देवताः । ताःस्वजन्यद्भुता स्तावद्दिव्यताभसभूमिजान् । तएव त्रिविधा लोके उत्-पाता देवनिर्म्मिताः । विचरन्ति विनाशाय रूपैः सम्भा-वयन्ति च" गर्गः । "उपसर्गन्ति चैव सद्यः शौचं विधी-यते"पराश० । उपद्रवरोगजतायोपसर्गा सुश्रु० उक्ताः"दैव-बलप्रवृत्ता ये देवद्रोहादभिशस्ता अथर्वजता उपसर्गजता-श्च तेऽपि द्विविधा विद्युदशनिजताः पिशाचादिजताश्च पुनश्च द्विविधाः संसर्गजा आकस्मिकाश्च" "उपसर्गादयोरोगा ये चाप्यागन्तवः स्मृताः" चीर्यं कृन्युश्चोपसर्गाः प्रसूताः" सुश्रुत; उपद्रवशब्दे विवृतिः । "उपसर्गानशेषांस्तु सङ्घा-नारीक्षतङ्गवान् । तथा त्रिविधसत्पातं नाशालं प्रशमयेन्मम" देवीभा० । तत्र प्रभवति सन्तापा० तेन निर्वृत्तम् वा ठञ् । औपसर्गिकतत्र पर्याप्ते तेन निर्वृ-त्ते च त्रि० । औपसर्गिकात्यन्तमरक्रपीडायाम् शु०त० ।

उपसर्ज्जन त्रि० उप+सृज-ल्युट् । १देशाद्युपद्रवे "निर्वाते भूमिचलने ज्योतिषामुपसर्ज्जने" मनुः । २अप्रधाने गौणे-विशेषणे "गोपसर्ज्जनस्य" "गोस्त्रियोरुपसर्ज्जनस्य"पा० । "उपसर्ज्जनं प्रधानस्य धर्मतो नोपपद्यते" मनुः "उप-सर्ज्जनमप्रधानम्" कुल्लू० । "अनुपसर्ज्जनात्" "आचा-र्य्योपसर्ज्जनश्चान्तेवासी" पा०उपसृजत्यनेन करणे ल्युट् । ३संमार्गसाधने त्रि०स्त्रियां ङीप् । "अथैक उपसर्ज्जनी-भिरेभिः" शत०१,२,२,२, "पिष्टसमार्जनार्थासु अपसु पिष्टसम्मार्ज्जनार्थञ्चोपसर्ग साधनानि उपसर्जन्यः" भा० "प्रथमानिर्दिष्टमुपसर्ज्जनम्" पा० उक्ते । समासविधायकशा-स्त्रे ४प्रथमान्तपदनिर्दिष्टे । "एकविभक्ति चापूर्वनिपाते" विपरीतवाक्ये बहिर्वतविभक्तिकं तदुपसर्जनसंज्ञम् इत्यर्थक पाणिनिसूत्रोक्ते ५शब्दभेदे च "उपसर्ज्जनं पूर्व्वम्"पा० समासे उपसर्ज्जनस्य पूर्व्वप्रयोगः यथा "द्वितीया श्रितेत्यादि" पा०सूत्रे द्वितीयेति प्रथमान्तम् पदं तदेव प्राक्-प्रयोज्यम् यथा कष्टं श्रित इत्यादि वाक्ये कष्टश्रित इत्यादि

उपसर्पण न० उप+सृप-भावे ल्युट् । समीपगमने "न ताव-दयमुपसर्पणकालः" विक्र० । "मक्षिकोपसर्पणमाकस्म-मित्यादि" सुश्रु० ।

उपसर्पिन् त्रि० उप+सृप-गतौ णिनि । समीपगन्तरि